

Bölüm 4

MARDİN'İN MÜSLÜMAN ARAPLAR TARAFINDAN FETHİ

Mardin Hazreti Ömer Dönemi (M.S.640-750)

Mardin, Tur-Abidin ve Dara ile birlikte 21 Aralık 640 tarihinde “İYAZ BİN GANEM” kumandasındaki İslam Ordusu tarafından barış yolu ile fethedilmiştir. Mardin 750-751 yılları arasında “Beni Rabia” kabilesinin reisi Burayk tarafından yönetilmiştir.

IX. yüzyılın ikinci yarısında, Hamdan Bin Haldun'un Mardin kalesini zapt etti ve 895 yılının Ocak ayı sonlarında Halife Mu'tezid, bu zatın üzerine yürüdü. Hamdan bin Haldun, kalenin korumasını oğullarından birisine bırakarak kaçtı. Halifenin kalenin kuşattırması sonucu kale teslim oldu, sonrasında kale halife tarafından yıktırıldı. Bununla beraber kalenin X. Yüzyılın ikinci yarısı başlarında aynı hanedana mensup Hamdan Bin Al-Hasan tarafından kale yeniden inşa ettirildiği söylenir¹.

Bu bölümü yazarken Süryaniler'den bahsetmesem olmaz. Kırklar kilisesi Ruhanişi Gabriyel Akyüz'ün Süryaniler'in Hristiyan ve Müslüman Araplarla ilişkileri isimli tebliği I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumuna sunmuş olduğu bildiride;”Dönem itibariyle bölgede ve dünyada hâkim olan Batı Roma imparatorluğu Doğuda Pers imparatorluğu'nun varlığını vurgulamaktadır. Süryaniler'in Peygamber efendimiz ile otuz sahabenin

¹ Mardin ve Mardinliler Latif Öztürkatalay 1995 seçil Ofset Matbaacılık,Ambalaj Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti

şahitliğinde yapılan ahitname ile kazandıkları haklar². “Ancak İslam âlimleri, islam kültür ve medeniyetinde genel kural gayrimüslimlerin tümüne verilen belge emannamedir. Ahidnamede 2 tarafın anlaşması sözkonusudur. Bu belgenin ahitname olmadığı çeşitli islami eserlerde ileri sürülmüştür.

Süryanilerin gerek Roma imparatorluğu gerekse Persler tarafından gördükleri kötülüklerden dolayı müslümanların safında yer almış ve Cizre de bulunan Arap emirini ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaret sonucu emirden aldıkları Ferman şöyledir.

- 1-Tüm Süryaniler güvence altındadır.
- 2-Her türlü dini konuda özgürdürler.
- 3-Kiliseler ve manastırlar inşa edebilirler.
- 4-Ruhani sınıf vergilerden muaf tutulacaktır.
- 5-Fermanın içindekileri ihlal edeni de en ağır bir şekilde cezalandırılacağını vaz etmektedir³.

Emeviler Döneminde Mardin (M.S. 656- 750)

Hazret-i Osman'ın Haziran 656 Cuma günü evinde şehit edilmesinden sonra 24 Haziran 656 da Hazret-i Ali halife oldu.

Suriye valisi olan Ebu süfyan ın oğlu Muaviye, Hazreti Ali-nin hilafetini tanımadı. 657 tarihinde Sıffin Savaşı'ndan sonra Muaviye Şam'a çekilerek halifeliğe başladı.

Irak ahalisi Muaviye'nin halifeliğini tanımayarak Hazret-i Ali'ye bağlı kaldılar. Mardin'inin de içinde

² I.Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri İstanbul 2006 s531

³ I.Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri İstanbul 2006 s530

bulunduğu Diyarbakır ve çevresi aynı şekilde Hazret-i Ali'ye bağlı kalmıştır.

Hazret-i Ali'nin 24 Ocak 661 tarihinde Abdurrahman bin Mülcem tarafından hançerlenip üç gün sonra şehit olması üzerin hilafet ve iktidar Emeviler geçti.

Mardin Doğu Roma Dönemi (M.S. 696)

Roma İmparatoru II. Justinianos, büyük katliamlar yaparak Mardin'e hâkim olur. Ancak aynı yıl Arap Halife Abdülmelik'in orduları hristiyanları kılıçtan geçirerek hâkimiyetlerine son vermiştir.

Emeviler İkinci Döneminde Mardin (M.S. 696- M.S 750)

Bu ikinci dönemde, Emeviler döneminde Mardin-Diyarbakır ve çevresi Arap vali veya emirlerin sadece cizye toplama merkezi olmuş.

Topladıkları gelirler Şam saraylarında harcanmıştır. Bu yüzden hükümranlıkları altında bulan Mardin ve havalisinde hiçbir hizmet ve eserleri bulunmamaktadır⁴. Emevilerin İspanyada yapmış oldukları imar ve inşaat faaliyetlerini bu bölgeye yansıtmadıkları yapılan arkolojik kazılar sonucuda anlaşılmıştır.

Ehlibeyt evlatlarının, Emeviler'in yaptığı katliamlara daha fazla dayanma güçleri kalmaz Başta Kerbela katliamından sağ kurtulan Hz.Hüseyin'in oğlu Zeynel Abidin başta olmak üzere, çocukları İmam Bakır, Abdullah Bahir, Hüseyin, Zeyd ve kızları Zeynep ile Seleme Horasan'a Türk yurduna sığınmak zorunda kaldılar.

Peygamberimiz Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın çocukları ve torunları, Hz. Hasan'ın çocukları ve torunları

⁴ Diyarbakır Tarihi Vedat Güldođan Kripto Bas.Yay.Dađ.Eđt.Dan.Org.San.Tic.Ltd.Şti

da değişik Türk yurtlarına göç ettiler.

Özellikle Nişabur, Buhara, Azerbaycan, Semerkant, İran Taberistan ve Horasan bölgelerine yerleşmek zorunda kalan bu peygamber çocukları Türkler tarafından sevildi ve korundu. Çünkü bunların da Emevi Araplar tarafından zulüm gördükleri biliniyordu.

Bir de Halifeliği döneminde Hz. Ali, Türkler'le son derece iyi ilişkiler kurmuş İslam imparatorluğının egemenliği altında olan Horasan valisini bile geri çektiği Türkler tarafından takdirle karşılanmış.

Daha da önemlisi, Hz. Ali'nin Türkler'e olan sevgisinin sonucu oğlu Hz. Hüseyin'i İranlı bir Türk soylu Sasani Hükümdarı Yerdegerd'in kızı Şehri Banu ile evlendirmişti. Yani Hz. Ali'nin gelini, Hz. Hüseyin'in eği ve Zeynel Abidin'in annesi "Şehri Banu" bir Türk kızı idi ⁵

Özellikle Horasan, .Maveraünnehir Ceyhun Nehri ile Seyhun Nehri arasında kalan bölgeye verilen isimdir. İran üçgeninde yaşayan Türkler'in içinde yaşamlarını sürdüren ve Türkler tarafından çok sevilen ve korunan Ehlibeyt evlatları onlara İslam'ın bătını, tasavvufi yorumu olan Alevi inanç biçimini öğrettiler.

Türkler alevi inanç biçimini Kendi Şaman dinlerine daha yakın buldukları için bu inanç sistemini kabullendiler.

Zaman içinde Horasan bölgesinde güç kazanan Ehlibeyt sevenleri ve evlatları 747 tarihinde Eba Müslim Bin Horasan-i isimli bir Türk yiğidin etrafında toplanarak, Emevi hanedanlığına başkaldırmış ve 750 yılında bu saltana son vermişlerdir.

⁵ Ali Bektaş Her Yönüyle Alevilik www.kurgukulturmerkezi.com

Doksan bir yıllık Emevi saltanatını ortan kaldıran Eba Müslim, "bu makamı Hz. Ali evlatlarının başından beri hakkıydı" diyerek ilk teklifi onun döneminde büyük bir âlim olan Hz. Ali'nin altıncı torunu İmam Cafer-i Sadık'a yapmıştır. Ancak, İmam Cafer, "Bizim saltanat ve makamda hiçbir zaman gözümüz olmamıştır. Bizim davamız ceddimiz Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin kurmuş olduğu yolu tanımak ve korumaktır" diyerek Halife olmayı kabul etmemiştir.

Bu durum karşısında Eba Müslim. Halifeliği ve yönetimi Hz. Muhammed "in amcası Abbas'ın torunu, Ebu Abbas Abdullah'ı tercih ederek Abbasî Halifeliğini ona kurdurur.

Mardin Abbasîler Dönemi (M.S. 750-885)

İlk Abbasi halifesi Ebu-Abbas'tı. 754'te oğlu Mansur onun yerine geçti. Bu iki halife döneminde orduda Türk ve İran kökenliler önemli görevler üstlendiler.

Abbasi Halifesi Mansur, 762'de başkenti Şam'dan Bağdat'a taşıdı. Abbasi Devleti Mansur'un torunu Harun Reşid döneminde en geniş sınırlarına ulaştı.

Harun Reşid, Bindir Gece Masalları'na konu olan görkemli saltanatını Bermek'i ailesine borçluydu. Bu aileden Yahya Bermek'i ve iki oğlu, vezir olarak Abbasi Devleti'ni 17 yıl boyunca fiilen yönettiler.

Harun Reşid'in oğulları Emin (809-813), Memun (813-833) ve Mutasım (833-842) babalarının politikalarını sürdürdüler. Annesi Türk olan Mutasım, Türkler'den özel bir askeri güç kurmuş, Türk unsurları yönetimde önemli görevlere getirmiştir.

Mutasımın Türklerden oluşan askeri gücü Bağdat'ta

bazı huzursuzluklara neden olduğundan Samarra adıyla yeni bir kent kurdurarak devlet merkezini ve dolayısıyla Türkleri bu kente taşıdı. 838 yılında Bizans üzerine bir sefer düzenleyen Mutasım, sınırları İznik kentinin yakınlarına kadar ilerletmiştir.

Mutasım öldüğünde yerine geçen oğlu Vâsık döneminde Türk emirleri askeri işlerin yanı sıra yönetsel konularda daha etkili oldular.

Vâsık'ın ölümünden sonra Abbasi Devleti parçalanma sürecine girdi. Abbasi toprakları üzerinde bu bölgede Samaniler, Karahanlılar, Fatımiler, Tolun oğulları ve Hamdaniler gibi bağımsız devletler kuruldu. Bu devletlerden Karahanlılar ve Tolun oğulları Türk Devletleridir.

Mardin Hamdaniler Dönemi (M.S. 885-965)

Abbasi Halifeleri idare güçlerini kaybettiklerinden sonra eyaletlere ve hatta devlet merkezine atanan emirler özerk hareket etmeye başlamışlar. Emirliği kendi sülaleleri içindeki yakın vârisleri arasında paylaşmışlar ve bir hanedan kurmuşlardır.

Hamdaniler'in Ataları Kuzey Arabistan ile Dicle-Fırat arasında yaşamış ve eskiden Hristiyan olan Beni Taglib aşiretinden olduğu kabul edilmektedir.

Bu hanedanın kurucusu Hamdan bin Hamdûn'dur. Bu kişinin ilk defa emirliğe 890'da Abbasi halifelerinden Mutemid tarafından Güneydoğu Anadolu'da Mardin'e vali olarak atanması ile başlamıştır. Onun oğlu Abdullah bin Hamdan önce 906'da Musul valisi olarak emirliğe başlamış ve sonra da 914'de Bağdat'ta vali olarak emirlik yapmıştır.

Abdullah'ın iki oğlu Hasan Nasir-ed.-Devle (d. 929-o. 968) ve Adid-ad-Devle önce Musul ve Diyarbakır Valisi olarak emirlik yapmışlardır.

Sonradan Hasan Nasir Diyarbakır Emirliğine geçmiştir. Fakat burada Hasan Nasir'ın hükmetmesi o kadar zalim ve acımasız olmuştur ki ortaya çıkan şikâyetler dolayısıyla ailesi tarafından emirlikten uzaklaştırılmıştır.

Mardin Bizans Dönemi M.S. 965-988:

Nikeforos Fokas Anadolu'da büyük toprakları bulunan ve çok defa mensupları Bizans ordularında askeri komutan olan eski asılları Ermeni olan bir zengin sülalenin üyesiydi. Anadolu'da imparatorluğun sınır bölgelerini savunan Doğu Ordularının Komutanı olmuştu. Nikeforos Fokas ve kardeşi Bizans ordusuna katılmış ve hızla ilerlemişlerdi.

Nikeforos genç yaşta askerlik mesleğini benimsedi ve Hamdanile'ye karşı savaşta kendini gösterdi. Mardin'i 23 yıl yönetiminde tuttu.

Mardin Mervânîler Dönemi (M.S. 988)

Mervânîler, X. ve XI. yüzyılda Mardin ve Diyarbakır'ı Yöneten Arap Hanedanı'dır. Mervânîle'rin kurucusu Ebu Abdullah el-Hüseyin bin Düstek el-Baz, X. asrın ortasından itibaren Doğu Anadolu'da fetihlere girişti. İlk önce Erciş'i ve çevresindeki müstahkem (sağlam) mevkileri aldı. Büveyhiler'in hâkimiyetindeki Diyarbakır, Silvan ve Nusaybin'i ele geçirdi. Büveyhi nüfuzunun azalmasından istifade ederek, 984 senesinde Samsamüddevle Merzubani'yi mağlup edip Musul'u ele geçirdi. Bağdat'ı almak istediye

de başaramadı ve Musul'u boşaltmak zorunda kaldı. 991 senesinde tekrar Musul'u ele geçirmek için şehrin hâkimi olan Hamdaniler karşısında mağlup oldu ve bu savaşta öldü. Yerine kız kardeşinin oğlu Hassen bin Mervan, Baz'ın dul eşiyle evlenerek tahta geçti. Hamdaniler ile mücadeleye devam ederek onları iki defa mağlup etti.

Hassen bin Mervan, 997 senesinde Diyarbakır'da öldürölünce, yerine kardeşi Muhammed devle Saîd bin Mervan geçti. Said ile Ebu Nasır bin Mervan arasında mücadele başladı. Ebu Nasır, 1011 senesinde Said'i zehirleterek ortadan kaldırdı ve Mervani tahtına geçti. 1011'de hükümdar olan Ebu Nasır, elli seneden fazla hüküm sürdü. Mervânîlerin bölgedeki hâkimiyetini kuvvetlendirip refahını yükseltti. Abbasi Halifeliğın yüksek hâkimiyetini tanıdı.

Devrin kuvvetli komşu devletlerinden Bizanslılar ve Fatımilere karşı istiklalini korumak için maharetle iyi münasebette bulundu. Mervânîlerin hâkim olduğı bölgede Şafii mezhebi yayıldı. Mervânîler Mardin'i 101 yıl yönetti.

İslamiyet ve Türkler

Bugün İslam ümmetinin yüzde yirmisi Türk'tür. Fakat yeryüzünde bugüne kadar Peygambere yazılmış şiirlerin yüzde sekseni Türkçedir. Peygamber adını çocuklarına en çok koyanlar yine Türkler'dir. Üstelik Türkler askerlerini bile onun adıyla anarlar: 'Mehmetçik derler. Türkler Peygamberlerini çok sevdiler, yaşadılar, yaşattılar.